

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ НЕЗРІЛОСТІ В ПЕРІОД ДОРОСЛОГО ВІКУ

RESEARCH OF THE DEVELOPMENT OF PERSONAL IMMATUREITY IN THE ADULT PERIOD

У статті розглянуто психологічні критерії особистісної незрілості у період дорослого віку. Проаналізовано теоретичні концепції сучасних українських та зарубіжних дослідників стосовно проблематики сформованості рівня незрілості у дорослому віці та її впливу на Я-концепцію. Визначено вибіркочну сукупність дослідження, яка становить 30 осіб віком від 28 до 38 років, із них 11 чоловіків та 19 жінок. Проведено діагностичний етап дослідження, метою якого було виокремлення основних рис, притаманних незрілій особистості, та їхнього впливу на формування моделей та патернів поведінки у період дорослого віку. Діагностування респондентів дало змогу виокремити основні критерії впливу на формування рівня зрілості особистості в період дорослого віку. Виокремлено такі критерії впливу: усвідомленість власного життя, спрямованість на себе, життєва ціль, локус «контроль-Я», локус «контроль-життя», мотивація досягнення, відношення до свого «Я», життєва установка, здатність до психологічної близькості, самоактуалізація та загальний рівень визначеності особистісної зрілості. На основі виділених критеріїв проведено визначення рівнів спрямованості особистості, усвідомленості сенсожиттєвих орієнтацій, задоволеності потреб та сформованості рівня особистісної зрілості у період дорослого віку. Досліджено взаємозв'язок між низьким рівнем особистісної зрілості та низьким рівнем задоволеності власних потреб та орієнтацій у житті. Проведено кореляційний аналіз взаємозалежності показників особистісної зрілості та власних домагань щодо самоактуалізації у період дорослості (методика особистісної зрілості Ю. З. Гільбух). Доведено зв'язок між рівнем особистісної зрілості та власними домаганнями (прагненням до дії) в період дорослого віку. Розроблено напрями подальших досліджень з окресленої проблематики.

Ключові слова: особистість, особистісна зрілість, дорослий вік, соціальний інфан-

тилізм, життєва криза, самоактуалізація, самоцінність, продуктивність життя.

The article examines the psychological criteria of personal immaturity in adulthood. The theoretical concepts of modern Ukrainian and foreign researchers regarding the problem of the formation of the level of immaturity in adulthood and its influence on the self-concept are analyzed. The sample population of the study was determined, which is 30 people aged from 28 to 38 years, of which 11 are men and 19 are women. The diagnostic stage of the study was conducted, the purpose of which was to identify the main traits inherent in an immature personality and their influence on the formation of models and patterns of behavior in adulthood. The diagnosis of the respondents made it possible to single out the main criteria of influence on the formation of the level of maturity of the individual in the period of adulthood. The following influence criteria were singled out: awareness of one's own life, self-directedness, life goal, self-control locus, life-control locus, achievement motivation, attitude to one's self, life attitude, ability for psychological closeness, self-actualization and the general level of certainty of personal maturity. Based on the selected criteria, the levels of personality orientation, awareness of meaningful life orientations, satisfaction of needs and the formation of the level of personal maturity during adulthood were determined. The relationship between a low level of personal maturity and a low level of satisfaction of one's own needs and orientations in life was studied. A correlational analysis of the interdependence of indicators of personal maturity and one's own harassment, regarding self-actualization in the period of adulthood, was carried out (method of Gilbukh's). The connection between the level of personal maturity and one's own harassment (the desire to act) in adulthood has been proven. The directions of further scientific researches on the outlined problems are developed.

Key words: personality, personal maturity, adulthood, social infantilism, life crisis, self-actualization, self-worth, life productivity.

УДК 159.9.072.433
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.44.35>

Миропольцева Н.І.

к. психол. н.,
доцент кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Фисун Н.Г.

студентка VI курсу 665Мз групи
кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Сучасне суспільство вчені описують як суспільство перехідного періоду, суспільство, у якому організація процесу життя зазнає кардинальних змін. У концепції перехідного суспільства вирішальною вважається роль агентів, здатних до соціальних змін. Науковий інтерес мотивується психосоціальними атрибутами суб'єктів, які прагнуть до самопізнання, самоуправління, не гублячись у соціальних змінах, здатні робити відповідальний вибір і впливати на напрям цих змін.

Особистісна зрілість – це багатогранне явище, яке виявляється у ставленні до себе, свого «Я», у ставленні до міжособистісної взаємодії з іншими, у ставленні до

особистого та професійного життя та їх наслідків. У рамках гуманістичної психології показником особистісного розвитку вважається психологічна зрілість особистості. Тому А. Маслоу описав рівень зрілості людини, який безпосередньо залежить від рівня самоактуалізації, тобто здатності розуміти і задовольняти різні виміри за пірамідою потреб [7]. Г. Олпорт охарактеризував зрілу особистість як «особистість, яка демонструє здатність займатися різними видами діяльності і вміє отримувати від них задоволення» [6].

Узагальнюючи теоретичні положення психології щодо визначення феномену зрілості особистості, можна сказати, що фор-

мування зрілості особистості є динамічним і складним процесом. Кожен дорослішає по-своєму, залежно від впливу зовнішніх і внутрішніх детермінант. Тому особистісна зрілість є характеристикою стану розвитку особистості, що проявляється високим ступенем особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності.

Питання про зрілість особистості у психології спрямоване на автентичність особистості, тобто прагнення людини до самостворення через дію, що визначає рівень сформованості особистісної зрілості, тобто рівень соціальної культури і працездатності людини, як психосоціальної здатності.

Порівняно з іншими віковими групами: дошкільними, середніми шкільними, підлітковими, юнацькими дорослий вік охоплює більший період життя людини, тому його складніше охарактеризувати. В основі вікової стадії життєвого циклу людини за Б. Г. Ананьєвим лежать: безперервна зміна станів розвитку, односпрямованість і незворотність часу життя людини, тобто топологічних особливостей, а також тривалість існування особистості, яка, своєю чергою, залежить від тривалості життя для всіх індивідів у певному віці, що він і називає метричною характеристикою [2].

Психологічний та особистісний розвиток не припиняється на дорослому етапі, а характеризується нелінійністю, неоднорідністю, гетерохронністю, наявністю кризи психічної функції. Умовно дорослий вік у житті людини можна поділити на рівні періоди: рання дорослість (20–40 років), середня дорослість (40–60 років) та пізня дорослість (від 60 років).

Після теоретичного аналізу причин розвитку та наслідків особистісної незрілості в дорослому віці було встановлено, що особистісно незрілою людиною є людина, яка, незважаючи на те що є дорослою, має дитячі емоційні реакції, поведінку та особливості мислення. Через «нездорові» стосунки з батьками у людей із такою особистістю розвивається невпевненість у собі, яка формується з раннього дитинства, і нездатність брати відповідальність за свої вчинки. У суспільстві таку людину називають «дитячою» через дитячу поведінку та поведінкові реакції, які вона демонструє в дорослому віці. Але це більше пов'язано із соціальною взаємодією з оточенням, феноменом, відомим у психології як «соціальний інфантилізм», – відмова молодих людей прийняти нові обов'язки та обов'язки, пов'язані з процесом дорослішання.

Емпіричне дослідження розвитку незрілості особистості в дорослому віці базу-

ється на вивченні основних проблем незрілості особистості. Методичне забезпечення включає чотири діагностичні методи: методика, застосована для діагностики рівня особистісної зрілості особистості «Особистісна зрілість» (Ю. З. Гільбуха); методика дослідження рівнів мотивації, які використовуються для визначення потреб, таких як безпека, захист, соціальна приналежність, почуття власної гідності, самоактуалізація «Піраміда Маслоу» (А. Маслоу); методика основних мотивів взаємодії та орієнтації спрямування особистості «Діагностика спрямованості особистості» (В. Смекалов, М. Кучер); методика усвідомленості життя особистості загалом, спрямована на вивчення різноманітних аспектів і проявів психологічної зрілості особистості в дорослому віці, «Сенсожиттєвих орієнтацій» (Д. А. Леонтьєва).

Вибірка дослідження включала людей віком від 28 до 38 років, із них 11 чоловіків та 19 жінок, яких було віднесено до категорії ранньої зрілості.

Результати були такими: більшість респондентів мала задовільний рівень особистісної зрілості (50 %), рівень, що вказував на їх спрямованість на важливі життєві цілі, впевненість у їх прагненні та відповідну задоволеність своїми здібностями. Високий рівень особистісної зрілості вказали 12 % респондентів, зазначивши, що дорослість відкриває нові можливості в житті, під час яких вони здатні самостійно будувати власні соціально-психологічні зв'язки на шляху до самореалізації та бачать протилежне, власне глибинні якості допомагають збагатити їхнє життя. 38 % респондентів були незадоволені рівнем зрілості, що свідчить про відповідну несформованість особистісних бажань, таких як упевненість у своїх силах, «правильний» вибір, терпіння тощо.

Якщо розглянути кожен показник за різною шкалою, то можна сказати, що «мотивація досягнення» була найбільше задоволена 41 % респондентів, указуючи на те, що вони можуть мати високі амбіції або особисті прагнення, але ці люди не бачать перспектив до кінця, отримуючи те, що називається «смак насолоди» від усвідомлених цілей і завдань, які ставить перед собою людина на шляху самовдосконалення. 48 % респондентів сказали, що вони мають високе почуття громадянської відповідальності, тому що вони почуваються частиною суспільства, у якому живуть, і задоволені своїм оточенням.

Сенс життя вважається найважливішою метою людини і найважливішим поняттям, яке багато в чому визначає її життєдіяльність та поведінку в різних ситуаціях [2].

Така ситуація дає кожному можливість зробити власний вибір у формі дії чи бездіяльності. На основі вивчення сенсожиттєвих орієнтацій було встановлено, що у 35 % респондентів низький рівень наявності цілей у житті, що говорить про слабку здатність до чіткого формування цілей та низький рівень вмотивованості на шляху до її досягнення. Низькі показники «процес життя» (20 %) та «результативність життя» (7 %) фіксують, що існує певна несформована здатність до прийняття рішень.

Аналіз базується на особистих стійких установках, які створюють відчуття зацікавленості та збагачення власного життя. Готовність до дії висока, але в середньому знижується рівень ефективної поведінкової диспозиції. Різниця між респондентами чоловічої та жіночої статі не була статистично значущою, але чоловіки частіше діяли, ніж жінки (рис. 1).

Проте були значні індивідуальні відмінності, які вказували на те, що різні компоненти життєвої орієнтації в ранньому дорослому віці були високими, причому чоловіки були більш емоційно стабільними та орієнтованими на дії, ніж жінки.

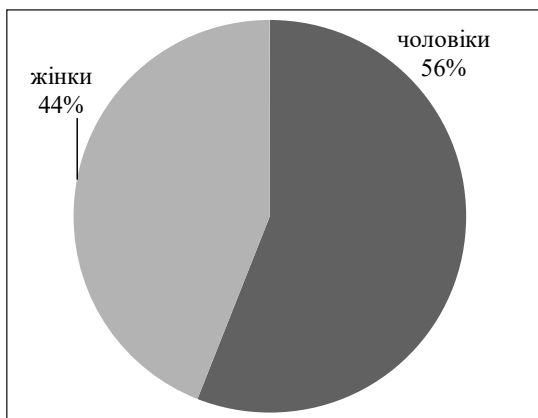

Рис. 1. Розподіл критерію усвідомленості життя (як мотиву дії) за статтю

«Локус контролю – «Я» зафіксував високі показники у 55 % респондентів, що свідчить про можливе нав'язування правил і норм у сім'ї чи суспільстві, відповідно до яких людина встановлює нові правила та норми; ці люди переважно контролюють власну поведінку в суспільстві, таких людей називають «зручними», або, навпаки, коли люди відстоюють власні інтереси і вступають у грубі взаємодії з іншими, тим самим відштовхуючи інших від себе, називають іншою крайністю.

Правдивими є показники самоспрямування (на себе) – 45 % та орієнтації на взаємодію (36 %), оскільки в дорослому віці людина прагне до досконалості, задо-

вольняє усі потреби, а тому працює над власними рисами та якостями, такими як відповідальність, толерантність тощо. Орієнтація на завдання (дію) була низькою – лише 19 %, що вказує на відсутність мети, амбіцій і поточний рівень тривоги щодо змін, а також страху, невпевненості, сумніву та незадоволення станом справ.

Більшість респондентів (43 %) прагне задовольнити свою потребу в самоактуалізації, найвищий рівень у піраміді потреб, при цьому 33 % прагнуть задовольнити потребу в самоствердженні. Потреба в безпеці (16 %) характеризує людей, які відчувають загрозу своєму життю, і лише 8 % кажуть, що хочуть бути приналежними до суспільства.

Дослідивши усі можливі чинники впливу на формування рівня зрілості особистості, як теоретично, так і практично вдалося виокремити основні критерії дослідження особистісної незрілості особистості в період дорослого віку, такі як: усвідомленість власного життя (мотиви, що спонукають до дії), спрямованість на себе (циклічність життя, надмірна рефлексія), життєва ціль (бажання, важливе у житті), локус «контроль-Я» (претензійно завищені вимоги до себе), локус «контроль-життя» (як рівень домагань), мотивація досягнення (визначення мотиву), відношення до свого «Я» (самоцінність та самооцінка), життєва установка (вплив минулого і «набутого»), здатність до психологічної близькості (довіра) та самоактуалізація (пізнання та вдосконалення себе).

Отже, прагнення людей до успіху в зрілому віці, реалізації в особистому та професійному житті допомагає їм виробити певні реакції, моделі поведінки типу «особистісної зрілості», потреби в самоактуалізації, пов'язані із власним стійким сприйняттям успіху. Особистісний ріст і особистісний потенціал – це поняття, якими можна описати прагнення зрілої людини до сенсу життя. Часто це процес, близький або еквівалентний особистій самоактуалізації [4].

Розвиток кожного елемента особистісної зрілості відбувається нерівномірно і має свої особливості. У зрілому віці відзначаються такі риси, як упевненість у собі, особиста відповідальність, соціальна компетентність, емоційна врівноваженість, сміливість, розсудливість. Ступінь їх сформованості може бути передумовою особистісного зростання, сприяючи особистісній зрілості та рівню особистісного розвитку. Окрім позитивних якостей зрілої особистості в зрілому віці, виділяють позитивне ставлення до життя, віру в удачу, небайдужість до успіху, спокій, задоволення будь-якою ситуацією, низький

самоконтроль. Поведінка, дратівливість, боязкість, самовпевненість, запальність свідчать про багатогранність особистості, її становлення та зрілість [1].

У зрілому віці простежуються риси зрілої особистості, спрямовані на реалізацію своїх можливостей у діяльності, тобто прагнення активізувати всі здібності, навички, зусилля для ефективної працездатності. Таким чином, дорослі повинні зосередитися на вдосконаленні соціально значущих рис, включаючи професію, перспективу та моральну зрілість. Сама зрілість є багаторівневою властивістю особистості, що характеризується динамічними структурними елементами на кожному віковому етапі [3].

Проведено математичні розрахунки щодо пошуків взаємозалежності показників особистісної зрілості та власних домагань, щодо самоактуалізації у період дорослості. Існує певна ймовірність того, що зі збільшенням індексу «ціль життя» пропорційно зростає й індекс «спрямованість на себе», оскільки прагнення до життя формується відповідно до власних амбіцій і бажання, які до початку спрямованих дій аналізуються та оцінюються як ефективні або неефективні ($r=8,1$ $p\geq 0,01$). За зниження показників локусу контролю «Я» рівень мотивації особистих досягнень має тенденцію до зниження ($r=9,4$, $p\geq 0,01$), що вказує на те, що контроль особистості буде послаблений і пригнічений для деяких дій, ужитих для власних досягнень, або не призведе до позитивних результатів. Показники «потреба в самоствердженні» та «особистісна зрілість» є взаємозалежними, адже якщо самооцінка неадекватно сформована, людина зосереджує свою постійну увагу на тому, що гальмує її потенційні дії на шляху до самовдосконалення ($r=7,09$, $p\geq 0,05$).

Рівні «життєва установка» та «відношення до власного «Я» є взаємозалежними, оскільки поведінка особистості в суспільстві визначається і мотивується механізмом розв'язання протиріч між середовищем та особистістю і реалізацією соціального життя, соціальними та індивідуальними умовами життя, особливостями соціуму, традиціями, звичаями, цінностями, національно-психологічними особливостями та індивідуальними особливостями особистості [6]. Метою взаємодії є не лише розширення можливостей «Я», а й життя в гармонії з навколишнім середовищем [5]. Свідомо оцінювати поведінку, приймати (відкидати), змінювати та коригувати суспільні стереотипи, цінності та норми ($r=10,9$, $p\geq 0,05$). А тому самовизначення не лише супроводжує побудову власної системи цінностей,

роблячи вибір психологічно можливим, а й активізує процес трансформації, завдяки якому особистість отримує повну та зрілу самоідентичність, аналізуючи отриманий результат як особистісне зростання.

Психологічна близькість тісно пов'язана з потребою в особистій безпеці, оскільки зрілі люди встановлюють позитивні глибокі стосунки з іншими, а зрілі люди не бояться близьких, відкритих, глибоких міжособистісних стосунків і можуть вільно відчувати свої почуття, як позитивні, так і негативні, і повідомити про них; оцінка інших здійснюється через розуміння думок та почуттів інших рис особистості (емпатія) без осуду чи ярликів ($r=6,4$ $p\geq 0,01$).

Спрямованість на завдання (дію) пов'язана з побудовою механізмів самоактуалізації особистості як основної мети вміння вдало визначати цілі та чітко формулювати власні потреби перед будь-якими діям, прорахувати реальні можливі варіанти отримання бажаного в кожній ситуації ($r=8,8$, $p\geq 0,05$).

Отже, можна констатувати, що психологічний і соціальний розвиток особистості не прив'язаний до певного періоду часу. Він існує на всіх етапах життя людини, тому можна сказати, що розвиток особистості є безперервним процесом. Але більшість психологічних досліджень дорослості показує, що дорослість характеризується нерівномірним, діахронічним характером, що вказує на прояв інфантилізму як позиції уникнення та страху засудження перед складними діями, що призводить до бездіяльності та зниження рівня самоцінності та якостей, що формують особистісну зрілість. Також удалося виявити, що розвиток одних ознак не обов'язково призводить до розвитку інших. Дорослість – найдовший період у житті більшості людей [4]. Межа зрілості хоча й невелика, але понад чверть століття. Верхня межа зрілості залежить від особистості людини і може бути передана людям похилого віку. Зріла людина прагне зайняти важливе становище в суспільстві. Життєва траєкторія людини від дитинства, юності та зрілості до старості – це цілісний процес, складниками якого є самовизначення та саморозвиток.

Висновки з проведеного дослідження. Зрілість як властивість особистості визначає шлях її реалізації та самореалізації, організовує життєвий шлях, спрямованість і стратегію діяльності особистості, регулює складну систему міжособистісних стосунків особистості. Зрілість – це ознака всебічно розвиненої особистості, сформованість системи ознак, властивостей, характеристик, що не зводиться до її структурних складників. Зріле самовизначення, розви-

ток особистості на всіх етапах життєвого шляху здійснюється за допомогою програми самоаналізу особистісно-психологічних особливостей, свідомого дослідження особистісного розвитку, професійного розвитку. Велику роль у ньому відіграють такі чинники особистісного розвитку, як потреба в досягненні цілей, інтелектуальний престиж, формування іміджу особистості, потенціал особистості, рівень освітнього (трудового) розвитку, мотивація до саморозвитку та самовдосконалення. Виражена психологічна специфіка цих чинників, безперечно, дає змогу стверджувати про необхідність комплексного вивчення феномену особистісної зрілості. Тому питання особистісної незрілості залежать не лише від складності та суперечливості цього явища, а й від недостатньої визначеності методологічних засад, неадекватного формулювання концептуального інструментарію та двозначності термінології, що використовується для розгляду подібних тем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кушерець В. І. Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій. Київ : Знання України, 2019. 248 с.
2. Лепіхова Л. А. Значення соціально-психологічної компетентності в реалізації життєвих домагань. *Педагогіка і психологія*. 2016. Вип. 3. С. 77–85.
3. Лукасевич О. А. Методичні аспекти дослідження особистісної зрілості. URL: www.confcontact.com/2008oktlnet_tezi/pe_lukash.htm (дата звернення: 11.11.2022).
4. Максимова В. Н. Зрілість як акмеологічний критерій розвитку людини. *Світ психології*. 2020. С. 239–245.
5. Ніколенко Д. Ф. Індивідуально-психологічні особливості особистості. Київ, 2020. 43 с.
6. Овсянецька Л. П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Т. 1. Ч. 2. С. 105–110.
7. Рекало В. І. Принцип багатовимірності в побудові знання про особистість у світлі психотерапевтичних завдань. *Практична психологія та соціальна робота*. 2016. Вип. 7. С. 77–80.